DIE AARD EN OMVANG VAN KOMMUNIKASIEVREES VAN HOD-STUDENTE

MARLIZE DRINKWATER

B.A., B.ED., T.H.O.D.

DIE AARD EN OMVANG VAN KOMMUNIKASIEVREES VAN HOD-STUDENTE

Marlize Drinkwater

B.A., B.Ed., T.H.O.D.

Skripsie voorgelê ter gedeeltelike nakoming van die vereiste vir die graad Magister Educationis in die Nagraadse Skool vir Opvoedkunde aan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Studieleier : Professor N.J. Vreken

POTCHEFSTROOM

1996

Geldelike bystand gelewer deur die Sentrum vir Wetenskapsontwikkeling vir hierdie navorsing word hiermee erken. Menings in hierdie publikasie uitgespreek of gevolgtrekkings waartoe geraak is, is dié van die outeur en moet nie noodwendig aan die Sentrum vir Wetenskapsontwikkeling toegeskryf word nie.

DANKBETUIGING

'n Woord van hartlike dank aan:

* My studieleier, prof. N.J. Vreken vir sy bekwame leiding en vir die feit dat hy te alle tye sy sin vir humor behou het.
* My man, Tom vir sy oneindige geduld en sy hulp met die sketse.
* My kinders, Thomas, Marileth, Marna en Magdel vir hulle begrip en aanmoediging.
* My ouers vir volgehoue steun.
* Mev. Elize van der Walt vir haar noukeurige tikwerk en tegniese versorging.
* Mev. Rinske Vreken vir die grafieke.
* Dr. Mechaela Scott vir die taalversorging van die "abstract".
* Mev. Saar du Toit vir die tegniese versorging van die bibliografie.
* Statistiese Konsultasiediens van die PU vir CHO vir die verwerking van die resultate.
* Kollegas en vriende vir volgehoue hulp en ondersteuning.

SOLI DEO GLORIA!

OPSOMMING

Hierdie studie het die wetenskaplike beantwoording van veral twee probleemvrae ten doel gehad, naamlik wat die aard en omvang van kommunikasievrees van HOD-studente is en of daar 'n verandering in die vlakke van genoemde vrees tydens die professionele komponent van hul opleiding plaasvind.

Ten einde bogenoemde vrae te kon beantwoord, was dit eerstens nodig om *kommunikasie* as tipes menslike handeling te bestudeer, dit na 'n bepaalde konteks, naamlik dié van die klaskamer te verbesonder en om die verband tussen kommunikasie, klaskamer-kommunikasie en onderrig aan te toon. Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat daar 'n baie nou verband tussen kommunikasie en onderrig bestaan. Onderrig is trouens 'n besondere soort kommunikasie wat deur 'n bepaalde doel gekwalifiseer word, naamlik om die leerder in staat te stel om sekere leertake uit te voer.

Kommunikasievrees is 'n verskynsel wat belemmerend op kommunikasie en by implikasie ook op onderrig inwerk. Daar is gepoog om 'n greep op bogenoemde verskynsel te verkry, deur onder andere die moontlike oorsake en gevolge daarvan te bestudeer. Daar is veral gekyk na die nadelige gevolge wat hoë vlakke van kommunikasievrees (van beide leerders en onderwysers) op die onderrigleergebeure mag hê. Wenke is ook aan die hand gedoen ter moontlike voor- en oorkoming van kommunikasievrees in die klaskamer.

Die empiriese ondersoek wat deur die aanwending van die PRCA (Personal Report on Communication Apprehension) op vierdejaar HOD-studente (1990-1994) van die PU vir CHO uitgevoer is, het onder andere die volgende aan die lig gebring:

- 15,4% van die studente se kommunikasievrees kan as hoog beskou word;
- wat studierigting betref is die studente wat die HOD(S)-diploma volg se kommunikasievrees tydens die aanvanklike meting die hoogste (54,1%) en studente wat die graadkursus in die Geesteswetenskaplike rigting volg s'n die laagste (49,7%);
- daar is tydens die loop van die opleiding 'n afname in die studente se algemene kommunikasievrees, maar hierdie afname is nie prakties betekenisvol nie;
- wat *klasgee* betref is die kommunikasievrees van studente aanvanklik relatief hoog maar neem tydens die opleiding sodanig af dat hierdie afname wel prakties

betekenisvol is. Die rol wat mikro- en praktiese onderwys hierin speel behoort nie onderskat te word nie.

Navorsing oor kommunikasievrees behoort uitgebrei te word om onderwysstudente wat vir primêre onderwys opgelei word in te sluit en kommunikasievrees in 'n multikulturele milieu behoort ook ondersoek te word. Die oorsake van hoë vlakke van kommunikasievrees behoort verder ondersoek te word en programme wat kan meehelp om kommunikasievrees van aspirant-onderwysers te bekamp, behoort ontwikkel te word. Die oorsake van hoë vlakke van kommunikasievrees behoort verder ondersoek te word en programme wat kan meehelp om kommunikasievrees van aspirantonderwysers te bekamp, behoort ontwikkel te word.

Sleutelwoorde vir moontlike indeksering : *communication, classroom communication, teaching, communication apprehension, teacher training.*

ABSTRACT

This study aimed at providing scientific answers to two questions, namely what the nature and extent of communication apprehension are among HED-students and whether the students' level of communication apprehension changes during the course of their professional training.

In order to answer these questions, *communication*, as typically human behaviour, was studied and contextualised to the school classroom situation. Relationships between communication, classroom communication and teaching were indicated. The conclusion was reached that a very close relationship exists between communication and teaching. In fact, teaching was found to be a particular kind of communication which is qualified by the aim of enabling the learner(s) to perform certain learning tasks.

Communication apprehension not only influences communication, but also teaching negatively. This negative relationship was researched further by studying the causes and effects of communication apprehension.

The detrimental effects that high levels of communication apprehension (of both learners and teachers) have on the teaching learning situation were given particular attention and suggestions were offered for preventing and/or surmounting communication apprehension in the classroom.

The empirical investigation entailed the completion of the PRCA (Personal Report on Communication Apprehension) by all fourth year HED-students studying at the PU for CHE between 1990 and 1994. This investigation led to the following findings:

- 15,4% of the students experienced high levels of communication apprehension;
- during the first measurement students from the HED (Secondary)-diploma course manifested the highest level of communication apprehension (54,1%) and students from the post-graduate HED course who specialised in the Human Sciences the lowest (49,7%);
- during the course of the professional training a reduction in the level of general communication apprehension was noticeable but of no practical significance;

> when placed in a teaching situation, students initially experienced relatively high levels of communication apprehension, which, however, decreased to such an extent during their training, that the decrease was of practical significance. The role of micro- and practical teaching played in decreasing communication apprehension should not be underestimated.

Research dealing with communication apprehension should be broadened to include students training to become primary school teachers. Communication apprehension should also be investigated within a multicultural context. The causes of high levels of communication apprehension should be examined further and programmes which could help in surmounting communication apprehension of student teachers should be developed.

Key words for indexing and data basis: *communication, classroom communication, teaching, communication apprehension, teacher training.*

INHOUDSOPGAWE

OPSOMMING ... iv

ABSTRACT ... vi

LYS VAN FIGURE ... xiii

LYS VAN TABELLE ... xv

HOOFSTUK 1

INLEIDING EN ORIëNTERING

1.1 Inleiding ... 1
1.2 Doel van die ondersoek ... 2
1.3 Metodes van navorsing ... 2
1.3.1 Literatuurstudie ... 2
1.3.2 Empiriese ondersoek ... 3
1.3.2.1 Navorsingsontwerp ... 3
1.3.2.2 Populasie ... 3
1.3.2.3 Meetinstrument ... 3
1.3.2.4 Statistiese tegnieke ... 3
1.4 Program van navorsing ... 3

HOOFSTUK 2

KOMMUNIKASIE EN KLASKAMERKOMMUNIKASIE

2.1 Inleiding ... 5
2.2 Enkele wêreldbeelde, paradigmas, teorieë en modelle ten opsigte van kommunikasie ... 6
2.2.1 Wêreldbeelde of grondmetafore wat kommunikasieteorieë of -modelle ten grondslag kan lê ... 6
2.2.2 Paradigmas ... 7
2.2.3 Teorieë en modelle ... 7
2.3 Klassifikasie van kommunikasieteorieë ... 10
2.3.1 Klassifikasie van teorieë volgens verskillende perspektiewe op kommunikasie ... 10

2.3.2 Verskillende kategorieë kommunikasieteorieë volgens bepaalde grondslae 11
2.3.3 Teorieë volgens kontekste waarbinne kommunikasie voorkom 12
2.4 Historiese ontwikkeling van kommunikasiemodelle..........12
2.4.1 Die Laswell-formule..........13
2.4.2 Shannon en Weaver se model..........13
2.4.3 Osgood en Scramm se "kringloop"-model..........14
2.4.4 Samevatting..........15
2.5 Begronding van kommunikasie vanuit 'n Bybels-Christelike perspektief..........15
2.5.1 Enkele uitgangspunte vanuit 'n Christelike perspektief ten opsigte van kommunikasie en navorsing daaraangaande..........15
2.6 Wesenstrekke van kommunikasie 17
2.7 Die kenmerke van kommunikasie..........18
2.8 Die doel of funksie van kommunikasie 19
2.9 Die verskillende kontekste waarbinne kommunikasie voorkom..........20
2.10 Kanale waarlangs kommunikasie kan plaasvind..........22
2.11 Die verband tussen kommunikasie, onderrig en klaskamerkommunikasie 22
2.11.1 Die wesenstrekke van onderrig..........22
2.11.2 'n Vergelyking tussen die wesenstrekke van kommunikasie en dié van onderrig...23
2.11.3 Die verband tussen onderrig en klaskamerkommunikasie 24
2.12 Enkele belangrike faktore wat 'n invloed op die kommunikasie van die onderwyser in die klaskamer mag hê..........25
2.12.1 Faktore van die beginsituasie wat 'n invloed op die kommunikasie van die onderwyser mag hê 25
2.12.2 Moontlike hindernisse ten opsigte van kommunikasie in die klaskamer 27
2.12.3 Onderrigstrategieë en -modelle se invloed op klaskamerkommunikasie..........28
2.13 'n Model vir klaskamerkommunikasie..........29
2.14 Samevatting..........32

HOOFSTUK 3

KOMMUNIKASIEVREES EN DIE INVLOED DAARVAN OP DIE ONDERRIGLEERGEBEURE ....
3.1 Inleiding..........33
3.2 Wat is kommunikasievrees?..........33
3.2.1 Kommunikasievrees as karaktertrek 35
3.2.2 Konteksgebaseerde kommunikasievrees 35

3.2.2 Konteksgebaseerde kommunikasievrees 35
3.2.3 Gehoorgebaseerde kommunikasievrees 36
3.2.4 Situasiegebaseerde kommunikasievrees 36
3.2.5 Patologiese kommunikasievrees 36
3.3 Die verband tussen kommunikasievrees en enkele aanverwante konstrukte 36
3.4 Persoonlikheidseienskappe wat met kommunikasievrees verband hou 37
3.4.1 Algemene angstigheid 38
3.4.2 Duld van onsekerheid 38
3.4.3 Selfbeheersing 38
3.4.4 Avontuurlustigheid 38
3.4.5 Emosionele volwassenheid 38
3.4.6 Introversie 39
3.4.7 Selfbeeld 39
3.4.8 Innoverende gedrag 39
3.4.9 Duld/hantering van meningsverskille 40
3.4.10 Assertiwiteit 40
3.5 Die oorsake van kommunikasievrees 40
3.5.1 Oorerwing 40
3.5.2 Onvoldoende rolmodelle (vir kommunikasie) 41
3.5.3 Onvoldoende ontwikkeling van kommunikasievaardighede 41
3.5.4 Versterking ("Reinforcement") 41
3.5.5 Samevatting 42
3.6 Die effek of gevolg van kommunikasievrees op die individu in die algemeen 43
3.6.1 Verhoudings 44
3.6.2 Beroepskeuses 44
3.6.3 Behuising 44
3.6.4 Kommunikatiewe gedrag 44
3.6.5 Gevolge van die gedrag van persone met hoë kommunikasievrees 45
3.6.6 Samevatting 45
3.7 Die invloed van kommunikasievrees op die onderrigleersituasie 45
3.7.1 Die invloed van kommunikasievrees op die gedrag en gedragsmanifestasies van die leerling/student 46
3.7.2 Die invloed van kommunikasievrees op akademiese prestasie 46
3.7.3 Moontlike redes waarom studente/leerlinge met hoë kommunikasievrees op akademiese gebied swakker presteer as ander leerlinge 47
3.7.4 Die invloed van kommunikasievrees op die handelinge van onderwysers 49

3.7.4.1 Die onderwyser as rolmodel 49
3.7.4.2 Keuse van onderrigmetodes 49
3.7.4.3 Die selfbeeld van die onderwyser 50
3.7.4.4 Die gevoel van "nabyheid" ("immediacy") van die onderwyser aan leerlinge 50
3.7.5 Samevatting 50
3.8 Die voor- en oorkoming van kommunikasievrees in die klaskamer 51
3.8.1 Voorkoming van kommunikasievrees 51
3.8.2 Oorkoming van kommunikasievrees 51
3.9 Samevatting 53

HOOFSTUK 4

EMPIRIESE ONDERSOEK

4.1 Inleiding 54
4.2 Navorsingsmetode 54
4.2.1 Doel van die meting van kommunikasievrees van HOD-studente 54
4.2.2 Navorsingsontwerp 55
4.2.3 Die meetinstrument 55
4.2.3.1 Kenmerke van die PRCA 55
4.2.4 Populasie en bereikbare populasie 56
4.2.5 Versameling en verwerking van die relevante data 56
4.2.5.1 Versameling van die data 56
4.2.5.2 Verwerking van die data 57
4.2.6 Statistiese tegnieke wat gebruik is 58
4.3 Resultate soos deur die empiriese ondersoek verkry 59
4.3.1 Aantal vraelyste ingevul 59
4.3.2 Samestelling van die populasie 60
4.3.2.1 Samestelling van populasie volgens geslag 60
4.3.2.2 Samestelling van populasie volgens studierigting 61
4.3.3 Aantal studente met hoë kommunikasievrees 63
4.3.4 Persentasie kommunikasievrees van HOD-studente oor die tydperk 1990-1994 volgens geslag en verskillende geleenthede gemeet 64
4.3.5 Verandering in kommunikasievrees van die HOD-studente gedurende professionele opleiding 66
4.3.6 'n Vergelyking van die kommunikasievrees van HOD-studente wat verskillende studierigtings volg 68

4.3.7 Kommunikasievrees van die HOD-studente volgens geslag 70
4.3.8 Die verspreiding van HOD-studente volgens hul persentasie kommunikasievrees 71
4.3.9 Kommunikasievrees van HOD-studente wat klasgee betref 73
4.3.10 Die verspreiding van HOD-studente volgens hul persentasie kommunikasievrees wat klasgee betref 75
4.3.11 'n Vergelyking tussen algemene kommunikasievrees van HOD-studente en kommunikasievrees wat klasgee betref 76
4.3.12 Samevattende bevindings uit empiriese ondersoek 77
4.4 Samevatting 79

HOOFSTUK 5

SAMEVATTING, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS ....
5.1 Inleiding 80
5.2 Samevatting en gevolgtrekkings 80
5.3 Aanbevelings 82
5.4 Verdere navorsingsmoontlikhede 82

BIBLIOGRAFIE 83
BYLAAG 1 90
BYLAAG 2 92

LYS VAN FIGURE

Figuur 2.1 Die verband tussen 'n wêreldbeeld, teoretiese uitgangspunte, paradigma en 'n teorie en/of model 9

Figuur 2.2 Die Laswell-formule 13

Figuur 2.3 Shannon en Weaver se model 13

Figuur 2.4 Osgood en Scramm se "kringloop"-model 14

Figuur 2.5 Vreken se model vir klaskamerkommunikasie 30

Figuur 3.1 Die kommunikasievreeskontinuum 34

Figuur 3.2 Die verband tussen kommunikasievrees en die oorsake daarvan 43

Figuur 4.1 Samestelling van populasie volgens geslag 61

Figuur 4.2 Samestelling van populasie volgens studierigting 62

Figuur 4.3 Persentasie HOD-studente met hoë kommunikasievrees 63

Figuur 4.4 Persentasie kommunikasievrees van HOD-studente volgens jaar, maand en geslag 65

Figuur 4.5 Kommunikasievrees van HOD-studente tydens Februarie, Junie en September 67

Figuur 4.6 Kommunikasievrees van HOD-studente volgens studierigting 68

Figuur 4.7 Kommunikasievrees van HOD-studente volgens geslag 70

Figuur 4.8 Verspreiding van aantal studente (persentasie-gewys) wat persentasie kommunikasievrees betref 72

Figuur 4.9 Persentasie kommunikasievrees van HOD-studente wat klasgee betref 74

Figuur 4.10 Verspreiding van aantal studente (persentasiegewys) wat kommunikasievrees in klasgee betref 76

Figuur 4.11 Algemene kommunikasievrees teenoor kommunikasievrees vir klasgee van HOD-studente 77

LYS VAN TABELLE

Tabel 2.1 Wesenstrekke van kommunikasie teenoor dié van onderrig 23

Tabel 4.1 Aantal vraelyste ingevul 59

Tabel 4.2 Samestelling van populasie volgens geslag 60

Tabel 4.3 Samestelling van populasie volgens studierigting 62

Tabel 4.4 Persentasie kommunikasievrees van HOD-studente volgens jare en geslag 64

Tabel 4.5 Totale persentasie kommunikasievrees vir Februarie, Junie en September 66

Tabel 4.6 Kommunikasievrees van HOD-studente volgens verskillende studierigtings 68

Tabel 4.7 Afname in kommunikasievrees van HOD-studente volgens studierigting (in persensentasiepunte) 69

Tabel 4.8 Persentasie kommunikasievrees volgens geslag 70

Tabel 4.9 Afname in kommunikasievrees volgens geslag (in persentasiepunte) 71

Tabel 4.10 Verspreiding van HOD-studente (persentasiegewys) volgens hul kommunikasievrees 72

Tabel 4.11 Persentasie kommunikasievrees wat klasgee betref vir Februarie, Junie en September 73

Tabel 4.12 Verspreiding van HOD-studente (persentasiegewys) volgens hul kommunikasievrees in klasgee 75